YNGVE ERIKSSON:

INRIKES PAKETAVIER – MITT SAMLINGSOMRÅDE

Som filatelist finner man så småningom att man måste specialisera sitt samlande till ett bestämt område, och i mitt fall har det blivit svenska inrikes paketavier.

Relativt tidigt i mitt "samlarliv" drogs jag till försändelser. Jag gav mig in på att försöka få Sveriges samtliga utgivna frimärken på någon sorts försändelse. Jag fann då, att för att få fram de högre valörerna fordrades oftast avier eller anvisningar.

Av en tillfällighet blev jag för några år sedan erbjuden ett större parti paketavier från åren 1966-1975. Tack vare partiets storlek fanns ett stort antal portosatser representerade för de perioder partiet omfattade, och jag fick då idén att medelst postbehandlade paketavier doku-

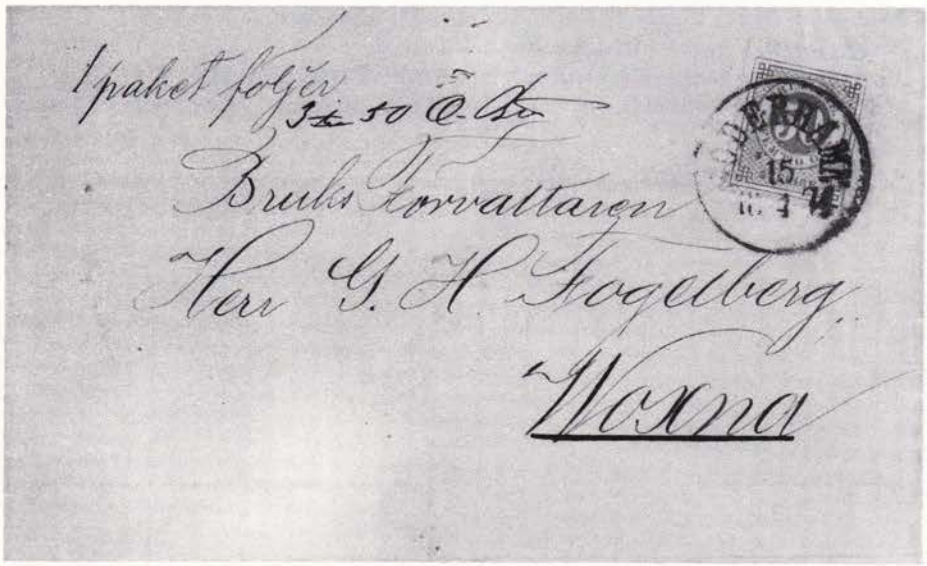

Figur 1. Följebrev för s. k. småpaket i 2:dra viktklassen, dvs högst 2 skålpund. Porto 50 öre. (Tydligen har man på mottagarorten ansett att paketet vägde 3 skålpund och därför gjort notering om lösen med 50 öre!)

mentera de portosatser som förekommit under de åren.

Med hjälp av Postverkets kontor i Gävle och Stockholm (i Bollnäs hade man inte många gamla tabeller kvar) fick jag fram uppgifter om dels de rena fraktavgifterna och dels tilläggen för il, express, ass, skrymmande osv. Det visade sig bli sju olika perioder för de nio åren. Som en period räknade jag då den tidsrymd inom vilken samtliga avgifter (alltså även tilläggsavgifterna) stått helt stilla.

C:a 150 paketavier hade jag att dokumentera de uppkomna olika portosatserna med för tiden 1967-1975. Jag undantog redan då postförskottsbelagda paket, eftersom jag insåg att samlingen då skulle "svämma över alla bräddar".

På försök gjorde jag ett exponat, omfattande hundra av de snyggare avierna och sände dem till BOFILEX-utställningen 1982. Skulle jag bli refuserad genom visandet av så färskt material? Nej, den vänligt inställda jury gav mig en bronspeng och uppmaningen att "utöka samlingen till att omfatta tidigare perioder".

Eftersom jag sedan kanske 25 år var innehavare av ett s. k. följebrev (användes innan paketavier fanns färdigtryckta) från 1874, tänkte jag: "All right, då får det väl bli hundra år, 1874-1974". Det visade sig vara ett väl optimistiskt beslut!

Figur 2. Vanligt paket. 3 skålpund. Porto 60 öre = lägsta avgift enligt 1/6 1876 nyinrättad zontaxa.

Kupong till adresskort.
(Kan af adressaten frånskiljas och behållas.)
Adresskort till paketpostförsändelse.
Ett paket
adress
Trycksaker
HERNÖSANDR-POSTENS
TRYCKERI-AKTIEB.,
HERNÖSAND.
Hernösands-Postens Tryckeri-Aktiebolag,
Hernösand.

Figur 3a. Paketavi där avsändaren begagnat sig av frankeringsfriheten och låtit mottagaren betala portot. Eftersom portot för varje 1/2 kg utgjorde 30 öre och paketet vägde 2 1/2 kg, blev beloppet 1:50. Enligt aviens baksida (Figur 3b) har mottagaren erlagt detta utan några tillägg.

Det första problemet var att forska fram alla de portosatser, som förevarit under hundra år. Informationsavdelningen vid Postens Centralkontor, deras arkiv samt Postmuseum blev räddningen. Ur deras luntor kunde man skaka fram behövliga uppgifter och själv skapa tabeller för varje period. De blev många, tjugofem stycken.

Nästa problem var att anskaffa postgångna paketavier från hela denna långa tid. Det blev att lusläsa auktionskataloger, annonsera, kontakta bytesvänner och söka hos frimärkshandlare. Lyckan att då och då hitta ett objekt, som kunde fylla en lucka i samlingen var en bra morot för fortsatta ansträngningar.

Det visade sig ganska snart, att 1800-talsavier gick relativt lätt att få bara man hade en tillräckligt välfylld plånbok. Turligt nog hade några av mina bytesvänner en del sådana avier, som blev mina i utbyte mot gamla brev och häften. Paketavier från seklets början och fram till

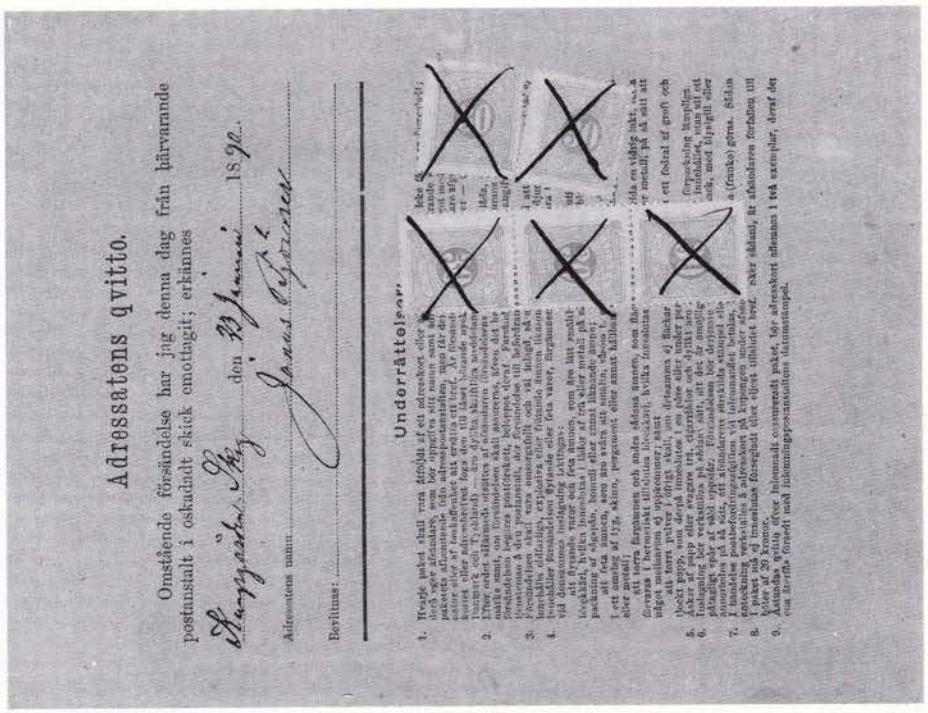

Adressatens qvitto.

Omstående försändelse har jag denna dag från härvarande postanstalt i oskadadt skick emottagit; erkännes

Adressatens namn: ..... den 23 Januari 1892.

Berlitsas: .....

Underrättelser.

Figur 3b.

1917-1918 är det ganska gott om bland samlare och handlare, medan de mellan 1918-1921 inte är så ofta förekommande. Avier från 1922 till 1927-1928 finns ute i handeln i mycket stora partier. Det viskas om att några handlare har tiotusentals avier på hand, varför det är på plats att varna för överpriser!

Postverket upphörde ju 1927 att sälja hela avier, detta för att bevara posthemligheten. Därigenom har 1930- och 1940-talens paketavier blivit svåråtkomliga. De måste ju ha "förkommit" på något sätt, exempelvis på vägen till ett pappersbruk, där de under krisåren skulle förvandlas till nytt papper. Man kan hitta det senare tjugotalets märken på 30-talets avier, medan trettiotalets jubileumsmärken är svåra att få på avier från 1930-talet.

1940-talet är också problematiskt, undantagandes då avier med 60 eller 90 öre ur Tre Kronor-serien av vilka något parti verkar finnas i omlopp. 1951-1952 tycks också vara sällsynt, Centralposten i Stockholm uppgav på förfrågan, att de inte själva hade någon postbehandlad paketavi från de åren.

Figur 4. Enligt Kungl. Generalpoststyrelsens cirkulär av den 15/5 1896 stadgades "att för ofrankeradt paket skall utgå ett särskildt tilläggsporto af 10 öre". Detta trädde i kraft den 1/7 1896. Vanligt paket. 4:rde viktklassen. Porto 100 öre. Tillägg enligt ovan 10 öre. Således totalt porto 110 öre.

I övrigt är åren 1950-1960-1970 ganska lätta att hitta, i synnerhet 1965-1975 bjuds mycket ofta ut av handlare och på auktioner.

Ja, detta var preludierna, och vad har jag då kommit fram till?

Jo, följande: I Sverige har man sedan flera hundra år kunnat sända paket inom landet, något som man tidigt utnyttjade, eftersom redan år 1685 utfärdades förbud mot att med posten sända "varur, packar och stora paketer". Detta medförde att tyngre eller skrymmande försändelser *medsändes* de resande i diligenser eller på annat sätt åkande resenärer. Paketforslandet började bli en postal verksamhet först år 1830, när postdiligenserna upprättades. Portotabellerna var komplicerade och för en enda ort kunde taxetabellen omfatta 80 sidor.

Paketportot förenklades betydligt i och med 1872 års portoregle-

ringar, varvid paketets vikt och transportsträcka avgjorde kostnaden. För s. k. småpaket om högst 2 skålpunds vikt gällde ett medelporto. Ett sådant paket skulle vara av sådan form och storlek att det rymdes i postväskan.

Här är några viktiga bestämmelser för paketbefordran:

27/9 1860 meddelades i Kungl. brev att eftersom böcker är tunga men ej skrymmande, så skall portot för bokförsändelse nedsättas med 1/5 (20 % rab. min anm.).

12/11 1872 utfärdades i Kungl. brev fullständig frankeringsfrihet för paket. (Mottagaren fick alltså, utan några tillägg, erlägga lösen för paketet. Detta bestämdes i synnerhet med tanke på att underlätta spridandet av god litteratur till avlägsnare delar av landet, ett beslut som bokförlagen inte var sena att utnyttja).

Figur 5. Assurerat paket med högt porto, varför man nödgats anbringa frimärkena på aviens baksida. Paketavgift kr. 2:10, tillägg för assurans kr. 13:80. Tillsammans kr. 15:90.

1/6 1876 infördes en ny taxa. Landet uppdelades i fem zoner, avgiften var 10 öre per skålpund med ökning av 10 öre per ytterligare skålpund. Lägsta paketavgift var 60 öre. I SFF:s katalog 1985-1986 står på sid. 26 under "anm." att minimiportot utgjorde 50 öre, men då måste avses portot för s. k. småpaket. I "Expeditionsföreskrifter för Postverket" står nämligen på sid. 82 och 83: "... Dessutom borde zonskalan göras sådan, att befordringen på de längsta avstånden icke fördyrades, så att antingen denna utväg för paketförsändning icke kunde begagnas *eller* avsändaren allt för mycket manades att *till egen fördel men postverkets dubbla skada* fördela försändelsernas innehåll på mindre paket av ett eller två skålpund vardera. (De skulle då ha taxerats som småpaket. Min anm.) Fem zoner föreslogs och avgiften enkel: 10 öre per skålpund i första zonen med ökning av 10 öre i varje zon, således i femte zonen 50 öre

Figur 6. Paketavi med s. k. udda porto. Försändelse om 3 kg kostade denna period 65 öre. Hattarna var skrymmande varför det blev ett tillägg om 50 %, totalt alltså 97 1/2 öre, dvs 98 öre.

Adresskort
till inrikes paket.
Plats för nummeretikett.
Avsändare: Emil Ekmqvist
(Även å paketet skola avsändarens namn och adress angivas.)
Norrköping
Innehåll: Olja
Assureras för
(Kronatalet tecknas med både bokstäver och siffror.)
Till Herr S. E. Hansson
Högland
Adresspostanstalt:
Obs.! Adresskortets baksida!
Paketet böt, i händelse av obeställbarhet,
(Avsändarens underskrift.)
Ankomstnummer
(i förekommande fall):
Blankett nr 239.
(April 1918.)
Befordrings-avgift:
vikt kg. öre
ej över 1 60
1–3 90
3–5 120
5–6 160
6–7 200
och för varje ytterligare 1 kg. 40
Vikt: 8 kg.
Primärken anbringas icke å paketet, utan här.

Figur 7. Exempel på kvitto i form av poststämplad dublettavi. Se beslut 18/1 1878.

per skålpund. *En lägsta avgift av 60 öre skulle fastställas.* Förslaget godkändes av Kungl. Maj:t".

1/1 1878 infördes av postverket tryckta paketadresskort.

18/1 1878 meddelades i cirkulärskrivelse att avsändaren genom att avlämna dublett av adresskortet kunde få det ena som kvitto. Ofrankerat men poststämplat.

30/10 1879 meddelades i kungörelse (undertecknad av A. W. Roos) att vikten fr o m 1/1 1880 skulle anges i kilogram.

1/1 1880 upphävdes zontaxan.

1/7 1896 stadgades enl. Kungl. Generalpoststyrelsens cirkulär att "för ofrankeradt paket skall utgå ett särskildt tilläggsporto af 10 öre".

10/3 1905 upphävdes frankeringsfriheten för paket.

24/9 1917 infördes enl. Kungl. Generalpoststyrelsens cirkulär nr 32 ilpaket. Förordningen skulle gälla fr o m 1/10 1917. Däri

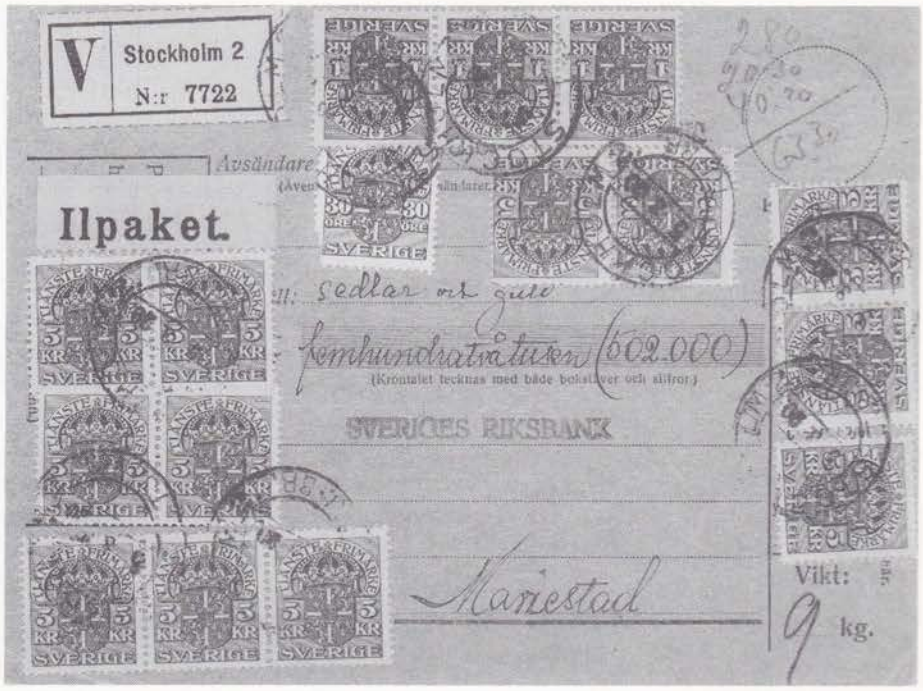

Figur 8. Enl. förordnande den 24/9 1917 skulle tjänstepaket om max. 10 kg befordras som ilpaket utan att avgift härför skulle erläggas. Paketavgift för 9 kg var 2:80, assuransavgiften kr. 60:50.

stadgades även att "utan att den särskilda avgiften för ilpaket erlägges, skola med samma hastighet som ilpaket befordras: tjänstepaket om max 10 kg, paket avsänt från apoteksinrättning och innehållande medicin samt s. k. depeschlåda utväxlad mellan vissa offentliga myndigheter.

30/6 1920 upphörde tjänstebrevrätten och därmed även bestämmelsen om behandlingen av tjänste-ilpaket.

1/2 1947 maximerades vikten för postpaket till 20 kg. Tidigare högsta vikt var 50 kg.

1/1 1969 belades paketavgifterna med mervärdeskatt.

13/4 1970 påbörjades i Göteborg en försöksverksamhet – Postens Lokalpaket – som avbröts utan egentlig utvärdering den 21/1 1976.

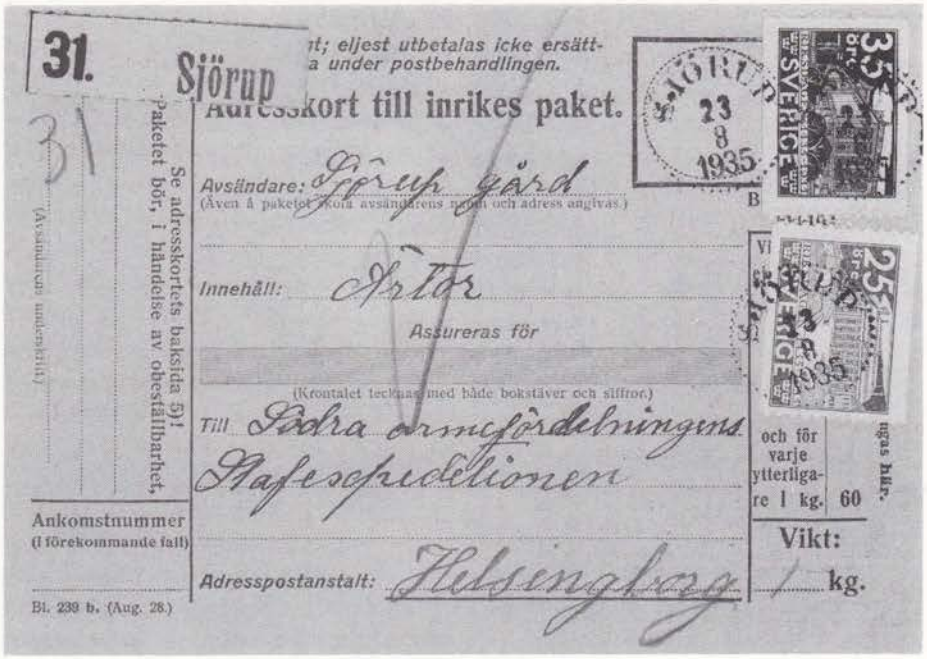

Figur 9. Exempel på 30-tals avi med 1935 års jubileumsmärken.

Jag skall inte trötta ev. läsare med alla portotabellerna, bara uppge tidsperioderna som fram till 1917 kunde vara relativt långa. Så här har de sett ut:

1874	–	1879
1/1 1880	–	30/6 1896
1/7 1896	–	30/6 1905
1/7 1905	–	30/6 1917
1/7 1917	–	31/5 1918
1/6 1918	–	30/6 1919
1/7 1919	–	30/6 1920
1/7 1920	–	30/6 1921
1/7 1921	–	30/6 1925
1/7 1925	–	31/3 1948
1/4 1948	–	31/5 1951
1/6 1951	–	31/5 1952

1/6 1952 – 31/5 1957
1/6 1957 – 30/6 1961
1/7 1961 – 30/6 1962
1/7 1962 – 30/6 1964
1/7 1964 – 30/6 1965
1/7 1965 – 31/12 1966
1/1 1967 – 31/12 1968
1/1 1969 – 31/12 1970
1/1 1971 – 30/9 1971
1/10 1971 – 30/6 1972
1/7 1972 – 31/12 1972
1/1 1973 – 31/3 1974

Härtill kommer perioderna för försöksverksamheten med Postens Lokalpaket: 13/4 1970–31/3 1974, 1/4 1974–30/9 1974, 1/10 1974–30/4 1975 och 1/5 1975–1/2 1976.

Man kan utläsa att 1800-talet och tiden fram till första världskrigets senare år präglades av ett stabilt penningvärde, varför paketkostnaderna inte behövde ändras så ofta, medan senare perioder räckte bara ett

Figur 10. Exempel på 40-tals avi med 1944 års jubileumsfrimärken.

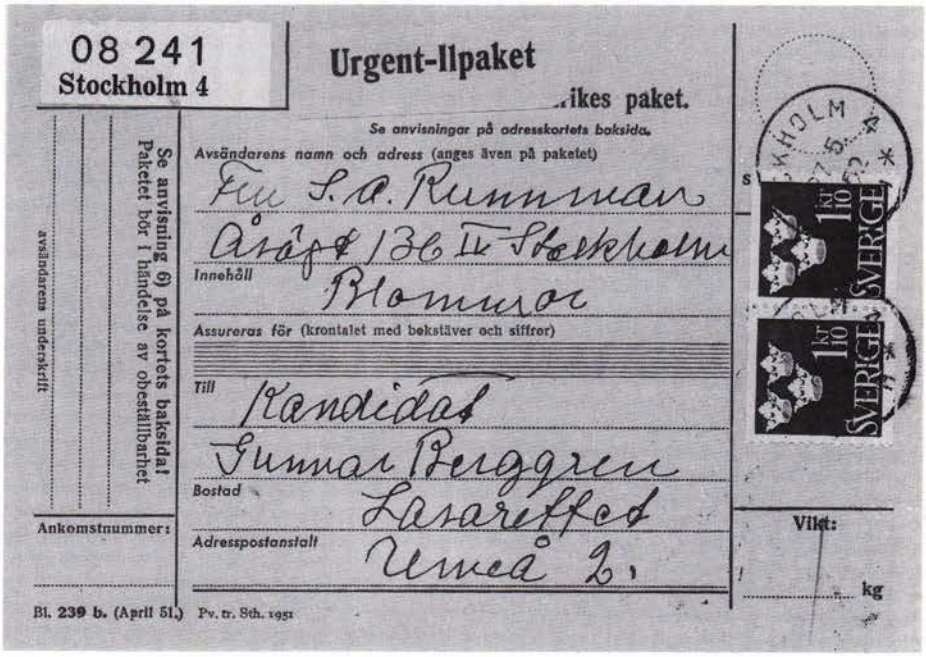

Figur 11. Ilpaket från perioden 1/6 1951–31/5 1952. Porto för 1 kg = kr. 1:10, tillägg för ilbefordran 100 %, summa kr. 2:20.

eller ett par år. Ett märkligt undantag utgör dock den långa perioden 1925–1948 med tanke på de starkt ökade arbetsinkomsterna för gemene man under den tiden och med tanke på kristiderna i samband med andra världskriget.

Jag har ett oavvisligt krav på de avier jag använder för dokumentation. Det är att hela frankeringen skall finnas på framsidan. Detta krav kan dock inte ställas på äldre avier, eftersom det före 25/10 1903 inte fanns högre valör av frimärken än en krona, och man därför vid höga frankeringar måste tillgripa aviens baksida för att få plats för erforderliga märken. Att portosats och avstämplingsdatum skall vara det för perioden rätta är självklart.

På anslutande sidor visar jag några avier ur min samling, vilka dokumenterar några av de uppgifter jag anfört.

Figur 12. Vacker modernitet med snygg avstämpling på trevligt märke. Rätt porto i rätt tid.

Figur 13. En glädje att hitta en sådan avi! Heder åt postexpeditören för fyrblocket med en enda stämpel. Naturligtvis är portot det riktiga.

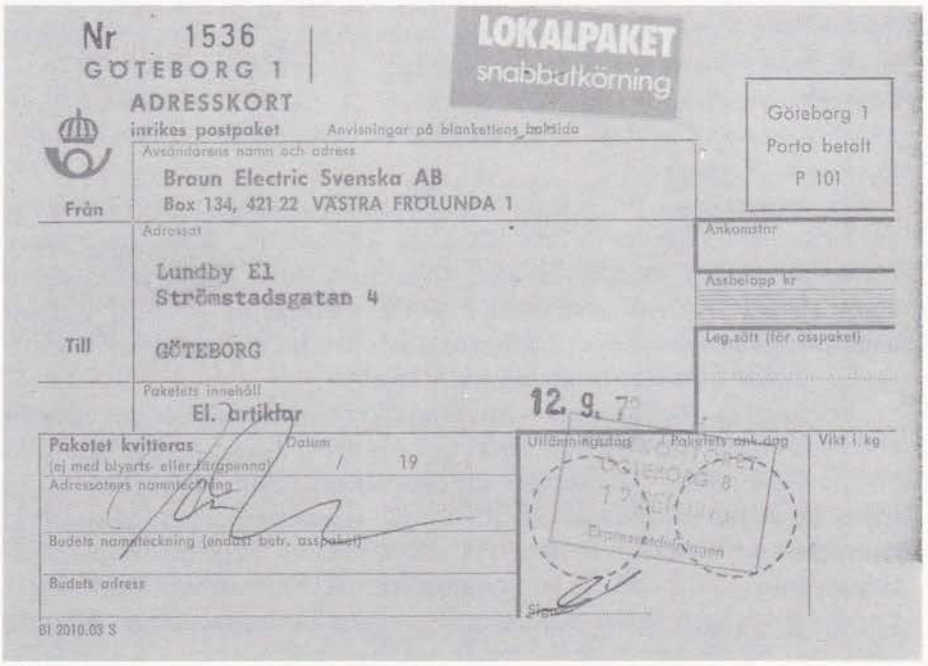

Figur 14. Exempel på avier från försöksverksamheten med lokalpaket i Göteborg.